

**РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ
НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

У даній статті, відповідно до вимог «Концепції громадянського виховання в умовах розвитку української державності», висвітлено громадянське виховання як складову нарощення національної свідомості школярів.

Однією з найскладніших проблем сьогодення є проблема національно-патріотичного виховання молоді. Нове демократичне суспільство потребує новаторських підходів до тих, хто здійснюватиме будівництво української держави у XXI столітті.

Як зазначає М. М. Чепіль: «В умовах відродження української державності виховання свідомого громадянина й патріота рідної землі набуває нового змісту в контексті української перспективи» [3, с. 5].

Мета даної статті – висвітлити роль громадянського виховання у формуванні національно свідомої учнівської молоді.

У нашій країні вже тривалий час відбуваються суперечливі та складні трансформаційні процеси в економіці, політиці та національній самосвідомості. У наш час розгулу всездозволеності, втрати старих, непридатних для життя орієнтирів і тимчасового «духовного бездоріжжя», на жаль, формування національної самосвідомості учнівської молоді відбувається на низькому рівні. Саме тому на сьогодні проблема громадянського виховання, а особливо переоцінки ціннісних орієнтацій як умови розвитку особистості, здатної до самостійного і відповідального вибору, є дуже актуальною для сучасної школи. Так, у «Концепції громадянського виховання в умовах розвитку української державності» одним із визначальних є завдання формування особистості, у якій б органічно поєднувалися високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, активність, творчі начала, почуття обов'язку й відповідальності перед суспільством, Батьківщиною.

У жодній країні світу немає виховання «взагалі». Воно завжди має конкретно-історичну національно-державну форму вираження і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною. В усі часи й епохи суспільство, педагогіка, школа ставили перед собою завдання – сприяти становленню громадянина – людини з відповідними правами й обов'язками, яка поважає і дотримується норм і правил життя, прийнятих у даному суспільстві, з високими моральними ідеалами, з високим рівнем сформованості історичної пам'яті, почуттям любові до своєї Вітчизни, потреби у служінні їй, поваги до історії українського народу та

* © Кузьменко Ю.В.

людей – патріотів своєї країни, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, уболівання за його майбутнє. Перераховані цінності, безумовно, є тим феноменом, який дуже тісно пов'язаний зі сферою потреб людини, оскільки певна система цінностей втілюється, опредмечується в тих чи інших конкретних феноменах, пов'язаних з відповідними формами життєдіяльності, у яких і здійснюється оволодіння цінностями. Вони поступово перетворюються з явища «зовнішнього» на явище «внутрішнє», тобто відбувається переведення цінностей суспільних, історичних та ін. в цінності суб'єктивно значущі для самої людини. Саме громадянське виховання відіграє основну роль у вирішенні окреслених завдань та формує стійку систему цінностей у індивіда, зокрема й історичної пам'яті учнівської молоді.

Відомо, що основні риси громадянина формуються в молодому віці під впливом загальнонародних, національних цінностей, традицій, звичаїв, у взаємодії особистості із суспільством, яке на кожному етапі представляють сім'я, школа, різноманітні колективи. Тому громадянське виховання потребує додержання принципів [2, с. 104-105]:

1. *Гуманізації та демократизації.* Вони визначають рівноправність, але різнозобов'язаність учасників виховної взаємодії, їх взаємоповагу, діалогічність, відкритість до сприймання громадянських цінностей: ширості, доброти, справедливості, доброзичливості, милосердя тощо.

2. *Самоактивності й саморегуляції.* Сприяють розвитку суб'єктивних характеристик, формують здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень, вироблення громадянської позиції, почуття відповідальності.

3. *Системності.* Передбачає гармонійне вживання нових якостей у структурі особистості.

4. *Комплексності й міждисциплінарної інтегрованості.* Передбачає поєднання навчального й виховного процесів, зусиль різних інституцій – сім'ї, дошкільних закладів, школи, громадських спілок, дитячих, молодіжних самодіяльних об'єднань.

5. *Наступності та безперервності.* Полягає в етапності виховання, на кожному з яких ускладнюються й урізноманітнюються зміст і напрями розвитку утворень, які становлять цілісну систему громадянських чеснот особистості. Цей принцип діє протягом свідомого життя людини.

6. *Культуровідповідності.* Означає єдність громадянського виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, які забезпечують духовну спільність, наступність і спадкоємність поколінь.

7. *Інтеркультурності.* В його основі – інтегрованість української та загальнолюдської культури. Полягає у забезпеченні передумов для формування особистості на національному

НАУКА – ШКОЛІ

ґрунті, її відкритості для інших культур, ідей та цінностей. Лише така особистість здатна зберігати національну ідентичність, бо усвідомлює національну культуру як невід'ємну складову культури світової.

Ефективність громадянського виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Тому важливою складовою даного процесу є громадянська освіта. Провідна роль належить предметам соціально-гуманітарного циклу: історії, географії, природознавству, суспільствознавству, літературі; активним методам навчання, спрямованим на самостійний пошук, формування критичного мислення, ініціативи, творчості та ін.

Зміст громадянської освіти має спрямовуватися на досягнення цілей як навчання, так і виховання, а її успішність повинна оцінюватися не стільки за обсягом отриманих знань та умінь, скільки за результативністю їх трансформування у світоглядні пріоритети та ціннісні установки, формування громадянської культури особистості.

При формуванні змісту громадянської освіти необхідно дотримуватися:

конкретно-історичного підходу, який вимагає розглядати навчальний процес у цілому, як історичну категорію, своєрідну модель конкретних вимог суспільства щодо підготовки молоді до життя та діяльності в даному суспільстві на тому чи іншому етапі його розвитку. Конкретно-історичний підхід спрямовує зміст громадянської освіти на розв'язання завдань, найбільш актуальних для даного етапу розвитку українського суспільства;

діяльнісного підходу, який визначає спрямування змісту громадянської освіти на розвиток уявлень і вмінь, що забезпечують успішність соціальної активності особистості. Цей підхід реалізується шляхом створення навчальних ситуацій, у яких апробуються на практиці засвоєні громадянські цінності; шляхом викладу глобальних проблем через локальні на основі позитивного досвіду участі учнів в окремих громадянських акціях, проектах тощо;

особистісно-зорієнтованого підходу, коли центром навчально-виховного процесу є інтереси особистості. Центральною ідеєю громадянської освіти при цьому стає поняття невідчужуваних прав людини, а зміст її спрямовується на виховання громадянина демократичного суспільства, патріота України, котрий прагне до вільного вибору, будує свою діяльність на основі визнання абсолютної цінності прав людини. Особистісно-зорієнтований підхід при формуванні змісту громадянської освіти передбачає врахування вікових особливостей учнів, розробку змісту кожного конкретного етапу навчання за вікового вертикаллю у взаємопов'язаному контексті всього навчального змісту;

системного підходу, який передбачає розгляд громадянського виховання як всеохоплюючого феномена, цілісного багаторівневого, ієрархічного, взаємозалежного, детермінованого, відкритого процесу в його постійному розвитку й саморозвитку, в органічній єдності з низкою взаємопов'язаних новоутворень у структурі особистості [1].

Таким чином, виховання громадянина має бути спрямованим на розвиток патріотизму, національної самосвідомості, етики міжнародних відносин, планетарної свідомості, служіння загальнолюдським ідеалам, правосвідомості, політичної культури, дбайливого ставлення до природи, бережливого ставлення та збереження національного багатства країни (звичаїв, традицій, мови, культури, історії свого народу), готовності до творчої праці на благо людей, героїчного подвигу в ім'я процвітання держави, відповідальності за долю Батьківщини, культивування кращих рис української ментальності (працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою).

Важливо зауважити, що імперативність національної свідомості та гостра необхідність її цілеспрямованого формування знаходяться в тісних причинно-наслідкових зв'язках зі становленням нового функціонального імперативу системи освіти. Перетворення останньої на вирішальний генератор соціального розвитку на основі випереджального формування як соціальних цілей, так і індивідуальних ціннісних орієнтирів роблять освітню практику головним механізмом розробки й розповсюдження національних цінностей, у тому числі й поваги до історії свого народу. Тому саме педагогу, як функціонеру національної системи освіти, належить вирішальна роль у здійсненні свідомої зміни світогляду, регулюванні ціннісних орієнтирів індивіда, що ґрунтується на національній ідентифікації, вірі в духовні сили своєї нації, її майбутнє, почуттях відповідальності перед своєю нацією; уміннях осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку своєї держави.

Отже, сучасні тенденції розвитку української освіти поєднують два основні напрями розвитку: збереження національних традицій, осягнення виховного значення українознавства, усвідомлення сутності громадянського виховання, як засобу формування національно свідомої учнівської молоді.

Література:

1. Концепції громадянського виховання в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – № 2. – С. 7-13 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 576 с.
3. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Антін Лотоцький – педагог, громадський діяч (1881-1949): Монографія / За ред. М. М. Чепіль. – Дрогобич: Ред. – вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2008. – 264 с.